

Korolenko, V. "Franchayzing v biznese: samostoiatelno, no ne v odinochku" [Franchise business: their own, but not alone]. *Finansovyy direktor*, no. 2 (6) (2002).

Makhnusha, S. M. "Franchaizynhova forma vykorystannia brendu: pohliad z pozytsii marketynhu innovatsii" [Franchise form of the brand: a view from the perspective of marketing innovation]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 2 (2010): 26-33.

Novoseltsev, O. "Otsenka kommercheskoy kontsessii" [Evaluation of commercial concession]. *Biznes Gid*, no. 4-6 (2003).

Ofitsiyniy sait Mizhnarodnoy franshyznoi asotsiatsii (International Franchising Association). www.franchise.org

Rohliev, Kh. I. *Osnovy hotelnoho menedzhmentu* [Basics of Hotel Management]. Kyiv: Kondor, 2005.

Sokovnina, D. M. "Franchaizynh na rynku intelektualnoi vlasnosti v Ukraini" [Franchising in the market of intellectual property in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 1, no. 6 (2005): 108-111.

Smyrnov, V. V. "Alternatyvni dzherela investuvannia" [Alternative sources of investment]. *Aktualni problemy ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku rehionu*, vol. 1 (2012): 175-178.

УДК 338.48

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

© 2015 ПАПП В. В.

УДК 338.48

Папп В. В. Туристичний потенціал національних природних парків (на прикладі Закарпатської області)

У статті досліджено теоретико-методичні питання сучасного розвитку туризму на природно-заповідних територіях. Проведено аналіз стану та перспектив розвитку природних парків Закарпатської області в напрямку туристично-рекреаційної діяльності. Окреслено низку проблем, що ускладнюють розвиток туризму в національних парках, а саме: відсутність єдиних методів визначення рекреаційних навантажень і моніторингу, а також чіткого правового забезпечення рекреації в заповідниках і національних парках; зношеність інфраструктури; відсутність якісних рекламно-інформаційних матеріалів і можливості виходу на міжнародний ринок екотуризму. Обґрунтовано, що комплексне вирішення проблем, пов'язаних з розвитком туризму на території національних парків, потребує залучення зовнішніх ресурсів (інтелектуальних, матеріальних і фінансових), а також побудови партнерських відносин з місцевими органами влади, різними комерційними і некомерційними організаціями, місцевим населенням. Запропоновано заходи щодо вдосконалення діяльності туристично-рекреаційних установ природно-заповідного фонду регіону шляхом ефективного використання їхніх ресурсів, розробки екологічних і еколого-культурних туристичних маршрутів, а також планування, управління та моніторингу туристичної діяльності.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, національний природний парк, природні ресурси, туристсько-рекреаційні ресурси, регіон, розвиток, туристичний маршрут.

Табл.: 1. **Бібл.:** 12.

Папп Василь Васильович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри туризму і рекреації, Мукачівський державний університет (вул. Ужгородська, 26, Мукачево, 89600, Україна)

E-mail: papw@ Rambler.ru

УДК 338.48

Папп В. В. Туристический потенциал национальных природных парков (на примере Закарпатской области)

В статье исследованы теоретико-методические вопросы современного развития туризма на природно-заповедных территориях. Проведен анализ состояния и перспектив развития природных парков Закарпатской области в направлении туристско-рекреационной деятельности. Определены ряд проблем, затрудняющих развитие туризма в национальных парках, а именно: отсутствие единых методов определения рекреационных нагрузок и мониторинга, а также четкого правового обеспечения рекреации в заповедниках и национальных парках; изношенность инфраструктуры; отсутствие качественных рекламно-информационных материалов и возможности выхода на международный рынок экотуризма. Обосновано, что комплексное решение проблем, связанных с развитием туризма на территории национальных парков требует привлечения внешних ресурсов (интеллектуальных, материальных и финансовых), а также построения партнерских отношений с местными органами власти, различными коммерческими и некоммерческими организациями, местным населением. Предложены меры по совершенствованию деятельности туристско-рекреационных учреждений природно-заповедного фонда региона путем эффективного использования их ресурсов, разработки экологических и эколого-культурных туристических маршрутов, а также планирования, управления и мониторинга туристической деятельности.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, национальный природный парк, природные ресурсы, туристско-рекреационные ресурсы, регион, развитие, туристический маршрут.

Табл.: 1. **Библ.:** 12.

Папп Василий Васильевич – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры туризма и рекреации, Мукачевский государственный университет (ул. Ужгородская, 26, Мукачево, 89600, Украина)

E-mail: papw@ Rambler.ru

UDC 338.48

Paapp V. V. The Tourism Potential of the National Nature Parks (by the Example of Zakarpattia Region)

The article examines the theoretical-methodical questions of the contemporary development of tourism in the protected natural territories. An analysis of both the status and the prospects of development of natural parks in the Zakarpattia Region in the direction of tourist-and-recreational activities was conducted. A number of problems that hamper the development of tourism in the national parks has been identified, such as lack of common methods for determining the recreational charge and monitoring, as well as a clear legal provision of recreation in the nature reserves and national parks; worn-out infrastructure; lack of quality promotional materials, no opportunities for entering the international market of ecotourism. It has been proved that a complex solution to the problems related to the development of tourism in national parks requires attraction of external resources (intellectual, material and financial), as well as building partnerships with local authorities, various commercial and non-profit organizations, local residents. Measures to improve the activities of tourist-and-recreational institutions related to the protected natural fund of the region, which can be implemented through the effective use of their resources, development of environmental and ecological-cultural tourist routes, as well as planning, managing and monitoring of the tourism activity, has been proposed.

Key words: natural-resource potential, national nature park, natural resources, tourist-and-recreational resources, region, development, tourist route.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 12.

Paapp Vasyil V. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Tourism and Recreation, Mukachevo State University (vul. Uzhgorodska, 26, Mukachevo, 89600, Ukraine)

E-mail: papw@ Rambler.ru

Упродовж останнього десятиліття у світі динамічно розвивається екологічний туризм. За деякими оцінками, частка екотуризму вже становить майже 20% від усього ринку світового туризму. Закарпатська область має значний потенціал для того, щоб стати важливим осередком екологічного туризму. Запорукою ділової й інвестиційної активності розвитку туризму є ефективне рекреаційне освоєння та використання значної кількості природоохоронних територій. Це сприятиме інтенсифікації розвитку туристичної інфраструктури та вдосконаленню територіальної організації туристичної діяльності. Практика роботи багатьох заповідників і національних парків світу засвідчує, наскільки важливою є роль туризму для досягнення їхнього фінансового самозабезпечення за умови збереження екологічної рівноваги.

Питання перспектив використання природно-ресурсного потенціалу природно-заповідних територій у туристично-рекреаційних цілях досліджувалися такими науковцями, як Арсеньєва Є. І. [1], Важинський Ф. А. [2], Воробйова О. А. [3], Зінько Ю. В. [4], Левицький О. [5] та ін.

Проте низка питань щодо ефективної організації туристичної діяльності на природно-заповідних об'єктах є недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку туризму на природно-заповідних територіях як важливого чинника активізації соціально-економічного розвитку регіону.

Природоохоронні території в усьому світі широко використовують для організації туризму. В Україні термін «природоохоронні території» вперше з'явився в Законі України «Про охорону навколишнього середовища» № 1268-ХІІ від 26 червня 1991 р. [6] У Законі зазначено, що природні території й об'єкти, які підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему й охоплюють території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні й інші типи територій та об'єктів, визначених законодавством України. Усі природоохоронні території неоднорідні за природоохоронним режимом і виконуваними функціями. Національні природні парки Закарпаття відіграють особливу роль у системі природоохоронних територій. На відміну від заповідників, вони мають не тільки природоохоронну, а й рекреаційну функцію, оскільки мають у розпорядженні значні природні й історико-культурні ресурси. У 1992 р. ухвалено Закон України «Про природно-заповідний фонд» [7], який регулює діяльність національних природних парків та інших природно-заповідних установ. У документі визначено статус національних природних парків і наголошено, що це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, які створюють з метою збереження, відтворення й ефективного використання природних комплексів та об'єктів, що мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню й естетичну цінність.

У концепції збереження біологічного різноманіття України (№ 439 від 12 травня 1997 р.) зазначено, що серед основних напрямів діяльності у сфері збережен-

ня біологічного різноманіття є створення національної екологічної мережі для відновлення природних середовищ існування дикої флори та фауни, поліпшення стану збереження окремих компонентів біологічного різноманіття, зміцнення екологічних зв'язків та цілісності екосистем [8].

У 2010 р. внесено зміни до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», де зазначено, що «Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки загальнодержавного значення, а також регіональні ландшафтні парки є юридичними особами». У Законі чітко обумовлено, що спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду відбувається в межах ліміту та на підставі дозволу на їхнє спеціальне використання. Також наведено перелік видів використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порядок їх використання, який визначають режимом територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Загалом у Закарпатській області нараховується 415 об'єктів природно-заповідного фонду держави сумарною площею 1,54 тис. кв. км. Серед них: Карпатський біосферний заповідник, НПП «Синевир», Ужанський національний природний парк, Національний природний парк «Зачарований край», 38 заказників державного та місцевого значення, 349 пам'яток природи, 22 пам'ятки садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища тощо.

Карпатський біосферний заповідник створений у 1968 р., з 1992 р. входить до мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, з 2000 р. виступає українським партнером проекту WWF «Ініціатива Карпатського Екорегіону». Загальна площа заповідника становить 57 880 га.

Розподіл території заповідника, яка знаходиться у постійному користуванні (31977 га), такий:

- ✦ заповідна зона – 15872 га (49,6%);
- ✦ буферна зона – 9351 га (29,3%);
- ✦ зона регульованого заповідного режиму – 2074 га (6,5%);
- ✦ зона антропогенних ландшафтів – 4680 га (14,6%) [9].

Карпатський біосферний заповідник володіє величезним туристично-рекреаційним потенціалом. Це обумовлено як наявністю на його території значної кількості природних феноменів, так і великою представленістю тут культурної та історичної спадщини.

У Карпатському біосферному заповіднику створено інформаційний еколого-освітній та історико-культурний осередок — Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, діяльність якого спрямовується на збереження природної та культурної спадщини регіону. Особливе значення територія КБЗ представляє для збереження культури українських горян – гуцулів, бойків та лемків. Окремі елементи місцевого природокористування, наприклад, високогірне молочне вівчарство та пов'язані з ним промисли і традиції, мають на сьогодні унікальний для Європи характер.

Поряд з Музеєм на території заповідника створюється ряд візит-центрів, зокрема в унікальній «Долині нарцисів» та в географічному центрі Європи.

У Карпатському біосферному заповіднику функціонує розгорнута мережа туристичних маршрутів, які прокладені через найцікавіші та найпривабливіші заповідні території, де сконцентрована значна кількість визначних природних, культурних та історичних об'єктів. Зокрема:

1. Туристичний маршрут «На Соколине бердо».
2. Туристичний маршрут «Буковими пралісами Малої Угольки».
3. Туристичний маршрут «Буковими пралісами Великої Угольки».
4. Туристичний маршрут «Кевелівським пралісами на Петрос».
5. Туристичний маршрут «Пралісами Чорногори на Говерду».

Українські Карпати володіють значним курортно-рекреаційним потенціалом. Всупереч цьому, сучасна господарсько-виробнича орієнтація регіону полягає в екстенсивному використанні місцевих ресурсів. Розроблена науково обґрунтована модель сталого розвитку гірських районів передбачає екологічно зорієнтовану переорієнтацію економіки Українських Карпат на розвиток туристично-рекреаційної індустрії. У всьому світі ефективною альтернативою туризму і рекреації в гірських регіонах не існує.

В останні десятиліття у всьому світі активно розвивається і пропагується екологічний туризм. У Карпатському заповіднику, завдяки природним особливостям, а також функціональному зонуванию території, представлені сприятливі умови саме для розвитку цього напрямку рекреації.

У цьому контексті перспективним напрямком подальшого розвитку Карпатського біосферного заповідника повинно стати, поряд з охороною та виченням унікальних природних екосистем, використання потужного рекреаційного потенціалу.

Ужанський національний природний парк (НПП) створено з метою збереження, відтворення та ефективного використання типових та унікальних природних комплексів Східних Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення.

Ужанський НПП розташований у західній частині Закарпаття в басейні річки Уж і простягається з південного заходу від с. Забродь (226 м н. р. м.) на північний схід до Ужоцького перевалу (852 м н. р. м.). Площа його становить 39159 га [10].

Функціональне зонування розроблене для території, що надана парку в постійне користування. Згідно з Проектом організації території заповідна зона займає 3530,5 га (23,7% загальної площі парку). Зона регульованої рекреації займає 5146,4 га (34,5%), зона стаціонарної рекреації займає 89,1 га (0,6%), господарська зона займає 6138,6 га (41,2%). Територія, що надана парку без вилучення в землекористувачів, тобто 24254,7 га (62%), зарахована до господарської зони.

Рекреаційно-туристичний потенціал Ужанського парку досить великий. Населені пункти розташовані в мальовничих гірських долинах, сполучені залізницею і шосейними дорогами і тому легкодоступні, а також віддалені від промислових підприємств. У гірських селах збереглися традиційний побут, ремесла, культура, кухня.

У зимовий період любителям гірськолижного відпочинку пропонуються гірськолижні бази із сучасними крісельними та бугельними витягами. Останнім часом активно розвиваються туристичні готелі, бази відпочинку, садиби сільського туризму, вживаються заходи для відкриття піших транскордонних переходів з Польщею та Словаччиною.

До визначних пам'яток заповідника відносять:

1. Тисячолітні Дуби в селі Стужиця.
2. Дерев'яні церкви – пам'ятки архітектури.
3. Урочище «Чорні млаки».
4. Місце падіння Княгинянського метеориту.

На території парку відновлено давні туристичні маршрути, створено екологічні стежки, організовується низка нових. Також на території парку облаштована мережа рекреаційних зон з місцями відпочинку та наметовими полями, збудовані навіси, бесідки, колиби.

На території парку розроблено такі екологічні стежки:

- ✦ екологічна стежка «Пасіки»;
- ✦ екологічна стежка «Лінія Арпада»;
- ✦ екологічна стежка «Близня»;
- ✦ екологічна стежка «Ірташі»;
- ✦ екологічна стежка «Ужок».

До туристичних маршрутів Ужанського НПП відносять:

1. Екологічний маршрут с. Княгиня – ур. Чорні млаки – турбаза «Дубовий Гай» (протяжність 14 км).
2. Туристичний маршрут с. Кострино – г. Явірник – с. Руський Мочар (протяжність 8 км).
3. Екологічний маршрут Турбаза «Дубовий Гай» – г. Голаня – с. Кострино (протяжність 8 км).
4. Екологічний маршрут с. Жорнава – урочище Парашинський – с. Жорнава (протяжність 8 км).
5. Екологічний маршрут с. Жорнава – ур. Підзвонний – с. Стужиця (протяжність 5 км).
6. Екологічний маршрут с. Жорнава – г. Голаня – с. Жорнава (протяжність 4 км).
7. Екологічний маршрут с. Вишка – г. Красія – с. Вишка (протяжність 7 км) та ін.

Національний природний парк «Синевир» є одним із унікальних об'єктів Карпат, що знаходиться в центральній частині Українських Карпат і є своєю ланкою між Карпатським біосферним заповідником, заповідником Горгани, Горганським національним парком «Сколівські бескиди».

Створення у 1989 р. національного природного парку «Синевир» пов'язане з гірським озером із назвою Синевир. Воно розташоване на висоті 989 метрів над рівнем моря і є найбільшим озером Українських Карпат. Краєвиди озера відзначаються надзвичайною мальовничістю й величністю. Саме ці місця є осередком, що привертають до себе туристів.

Національний природний парк «Синевир» є неприбутковою природоохоронною, науково-дослідною рекреаційною, культурно-освітньою установою загальнодержавного значення. Він розташований на території Міжгірського та Хустського районів Закарпатської області. Територія парку відноситься до Горганського високогір'я Східних Карпат, де переважає гірський рельєф. Загальна площа НПП «Синевир» становить 43 000 га [11].

На території парку розроблено численні маршрути для кінного, велосипедного, автомобільного та пішохідного туризму – як одноденні, так і дводенні з ночівлями в наметах або лісових будиночках. Маршрути охоплюють практично все ландшафтне різноманіття території парку, включають пам'ятки архітектури, культури та природи.

На території парку працюють три канатні дороги: с. Синевирська Поляна та с. Синевир. На даний час на території НПП «Синевир» діють 3 екологічні, 2 науково-пізнавальні стежки та 5 туристичних маршрутів. Проектуються ще два дводенні туристичні маршрути.

До екологічних стежок відносять:

- ✦ Синевирське озеро;
- ✦ Музей лісу і сплаву – Озірце;
- ✦ Колочава.

Науково-пізнавальні стежки:

- ✦ Кичера;
- ✦ Березовець.

Туристичні маршрути:

- ✦ Лінія Арпада;
- ✦ Остріки – Плотина;
- ✦ Остріки – г. Гребінь;
- ✦ Синевирський перевал – г. Кам'янка – Синевирське озеро;
- ✦ Колочава – г. Стримба.

Букові праліси Карпат, у т. ч. національного природного парку «Синевир», є природною пам'яткою і спадщиною не лише Карпат, але і України в цілому, а також Всесвітньою природною спадщиною.

Інтерес туристів до національного природного парку «Синевир» спонукає активно дбати про розвиток туристичної галузі, яка є пріоритетом цього регіону. Вже зараз тут є всі умови для різнопланового відпочинку. Ряд готелів готові задовольнити потреби туристів, а хто надає перевагу зеленому туризму, легко може знайти садибу і зупинитися в ній за помірну плату. Набуває обертів активний туризм, зокрема велосипедний, кінний, лижний.

Об'єктом уваги відвідувачів також стають давні дерев'яні церкви – пам'ятки архітектури місцевої етнічної групи бойків. Детальніше про унікальну природу і культурну спадщину регіону відвідувачів знайомить екологічний візит-центр національного природного парку «Синевир». Отже, рекреація – не лише перспективна галузь національного парку «Синевир», це ще й найгуманніший вид природокористування, який сприяє формуванню у туристів екологічного світогляду, любові до навколишнього середовища.

У музеї лісосплаву можна ознайомитись з макетами вузлів, споруд і пристосувань всього технологічного

процесу заготівлі, сортування, зберігання і транспортування деревини у вигляді плотів-бокорів.

На території парку функціонує Реабілітаційний центр бурого ведмедя.

За 2014 р. НПП «Синевир» відвідали 55,1 тис. туристів. Пік туристичної активності припадає на період з травня по серпень.

Рекреаційна діяльність у межах території національного природного парку «Синевир» здійснюється за такими основними видами:

1. Відпочинок (загальнооздоровчий відпочинок; культурно-пізнавальний відпочинок; короткостроковий відпочинок; розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально обладнаних та відведених для цього місцях.

2. Екскурсійна діяльність: екскурсії (прогулянки) маркованими екологічними стежками, у музеї установи, а також музеї, засновниками яких є інші суб'єкти рекреаційної діяльності.

3. Туристична діяльність: науково-пізнавальний пішохідний туризм; орнітологічний туризм; етнографічний туризм (кантрі-туризм); лижний туризм; велосипедний туризм; кінний туризм.

4. Оздоровлення: використання рекреантами природних лікувальних ресурсів установи з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини.

Організаційними формами здійснення в межах території національного природного парку «Синевир» рекреаційної діяльності, пов'язаної з туризмом, є внутрішній і міжнародний туризм.

Національний природний парк «Зачарований край» створено Указом Президента України від 21.05.2009 р. № 343, на території Іршавського району Закарпатської області, загальною площею 6101,0 га. Парк є природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою, науково-дослідною установою загальнодержавного значення і входить до складу природно-заповідного фонду України.

Територія «Зачарованого краю» приурочена до центральної частини Вигорлат-Гутинської Вулканічної гряди передгір'їв Східних Карпат, а саме – до хребта Великий Діл, який в адміністративному відношенні розташований у межах Іршавського району Закарпатської області. Цей масив відділений від інших частин Вулканічної гряди долинами річок Латориця з північного заходу і Боржава з південного сходу. Найбільшою вершиною парку є гора Бужора, висота якої становить 1085 м [12].

Національний природний парк «Зачарований край» славиться своїми унікальними гірськими ландшафтами, кришталевими річками і потоками, мінеральним джерелом, багатю і унікальною флорою і фауною. Це один із перспективних куточків України для будівництва і розширення існуючих оздоровчо-відпочинкових комплексів. Однак розвиток цієї галузі повинен забезпечуватися транспортним сполученням, зв'язком, сервісним обслуговуванням, що має виняткове значення особливо для міжнародного туризму, інформаційними матеріалами та рекламою.

У табл. 1 наведено порівняльну характеристику туристичної спроможності національних природних парків Закарпатської області.

Порівняльна характеристика туристичної спроможності національних природних парків Закарпатської області

Назва об'єкта	Територія	Наявна інфраструктура	Основні пам'ятки архітектури, місця туристичної привабливості тощо	Туристичні маршрути	Наближеність до основних транспортних вузлів
Карпатський біосферний заповідник	58 035 га	Готелі, садиби, місця відпочинку, візит-центри	Гори Говерла, Драгобрат, печери «Дружба» та «Молочний камінь», Долина нарцисів, заказники «Чорна гора» та «Юлівська гора», Географічний «Центр Європи», старовинні церкви	18 маршрутів загальною протяжністю 215 км	Ст. Рахів
Ужанський національний природний парк	39159 га	Готелі, садиби, місця відпочинку, гірсько-лижні бази, мінеральні джерела	Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, лемківський музей, регіональний ландшафтний парк «Зачарована Долина», Букові праліси, Тисячолітні Дуби в селі Стужиця, урочище «Чорні млаки», місце падіння Княгинянського метеориту, стародавні дерев'яні храми та дзвіниці	5 екологічних стежок, 17 туристичних маршрутів	Ст. Ужгород – 65 км
Національний природний парк «Синевир»	43000 га	Екологічний візит-центр, готелі, садиби, місця відпочинку	Букові праліси, Музей лісоплаву, музеї Колочави, давні дерев'яні церкви, Колочавська вузькоколія, реабілітаційний центр для бурих ведмедів	5 екологічних стежок, 5 туристичних маршрутів, 2 туристичні маршрути проектується	Ж/д ст. Воловець – 60 км, ст. Хуст – 70 км
НПП «Зачарований край»	6101 га	3 альтанки, 10 місць відпочинку	Геологічний заказник «Зачарована долина», гідрологічна пам'ятка природи болото «Чорне багно», букові праліси	5 еколого-пізнавальних маршрутів загальною протяжністю територією парку 22 км	8 км до м. Іршава, 45 км до м. Мукачево

Джерело: [7, 8, 9, 10].

Отже, розвиток туризму в національних парках Закарпатської області потребує ретельно продуманого підходу до використання цінних і вразливих природних ресурсів. Комплексне вирішення проблем, пов'язаних з розвитком туризму на території національного парку і в його охоронній зоні, потребує залучення зовнішніх ресурсів (інтелектуальних, матеріальних і фінансових), а також побудови партнерських відносин з місцевими органами влади, різними комерційними і некомерційними організаціями, місцевим населенням. Крім того, розвиток туризму в національних природних парках повинен ґрунтуватися на таких принципах:

- ✦ туризм треба розвивати на головних досягненнях заповідної науки і практики, він не повинен суперечити засадам заповідної справи;

- ✦ не для кожного національного парку розвиток туризму виправданий і рентабельний;
- ✦ для національних парків неприйнятні масові види туризму; потік туристів у національні парки має бути обмеженим і ретельно регульованим;
- ✦ цей вид діяльності не повинен бути збитковим для національних парків;
- ✦ національні парки можуть отримувати прибуток як організатори туристичних програм на місцях, надаючи відвідувачам різні послуги;
- ✦ отримання доходів від туризму не є основною метою туризму в національних парках;
- ✦ поєднання еколого-просвітницької й туристської діяльності значно підвищить ефективність екологічної освіти й дасть змогу привер-

нути увагу широкої громадськості до питань охорони природи.

Проте є певні проблеми, що ускладнюють розвиток туризму в національних парках, а саме:

- ✦ відсутні єдині методи визначення рекреаційних навантажень і моніторингу, а також чітке правове забезпечення рекреації в заповідниках і національних парках;
- ✦ низька комфортність інфраструктури;
- ✦ недостатня кількість детальної інформації про райони проведення еколого-пізнавальних турів і програм, а також спеціалізованої інформації;
- ✦ немає маршрутів і програм, розроблених для різних категорій туристів, а також турпродукту, який відповідає стандартам міжнародного ринку;
- ✦ у персоналу природоохоронних закладів мало досвіду і знань, необхідних для успішної організації туризму;
- ✦ немає різноманітності платних послуг і продукції, а також єдиних стандартів формування цін на послуги, які надають туристам;
- ✦ відсутність якісних рекламно-інформаційних матеріалів і можливості виходу на міжнародний ринок екотуризму;
- ✦ немає механізмів, за яких частина фінансових надходжень від туризму була б спрямована на потреби місцевих жителів, а також недооцінена необхідність участі місцевого населення в розвитку туризму.

Зазначимо, що туристичний потенціал природних парків Закарпаття значний. Грамотне і водночас немарнотратне використання туристичного потенціалу заповідників і національних парків – запорука їхнього подальшого успішного розвитку. Національні природні парки можуть відігравати провідну роль у сталому розвитку туризму. Сталість у туризмі передбачає позитивний загальний баланс екологічного, соціально-культурного та економічного впливів туризму. Отже, ті види туристичної діяльності, які мають найвищий сумарний позитивний ефект з погляду екології, економіки і соціального розвитку, є сталішими.

ВИСНОВКИ

Туристичні перспективи національних парків і заповідників Закарпатської області треба вбачати в планомірному використанні їхніх ресурсів, що виражається в проектуванні й розробці екологічних і еколого-культурних туристичних маршрутів, а також плануванні, управлінні та моніторингу туристичної діяльності. Це зумовлює високу перспективність національних парків для організації туризму. Також очевидно, що головними характерними видами туристичних послуг для національних парків можуть бути: розроблені, облаштовані й контрольовані парком постійні маршрути; освітні та консультативні послуги найрізноманітніших типів; організація спортивного, пригодноницького, зеленого сільського, лікувального та реабілітаційного туризму; спеціальні екологічні та еколого-культурні тури; екскурсійні послуги, у тому числі екскурсії по околицях парку,

проведення спеціальних заходів та акцій (ярмарків, аукціонів, фестивалів, конкурсів, виставок тощо); контрольована заготівля туристами «дарів природи»; продаж екологічно чистих місцевих продуктів харчування; еко-технологічні послуги розміщення й транспортні послуги; прокат туристського спорядження; виготовлення і продаж сувенірів; продаж торгових знаків з екологічною символікою парку, рекламні послуги, виготовлення та продаж спеціальної аудіо-, відео-, фото- і кінопродукції.

Світовий досвід засвідчує, що найвища ефективність екологічного туризму досягається на місцевому і регіональному рівнях. Тому природоохоронні території можуть стати джерелом робочих місць і доходів у місцеву економіку. Тільки з усвідомленням того, що туризм є важливим компонентом сталого розвитку природоохоронних територій можна подолати проблеми та перешкоди на шляху його розвитку.

Доцільним є більш ґрунтовний аналіз фінансових можливостей національних природних парків щодо провадження туристично-рекреаційної діяльності, що може стати об'єктом подальших наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Арсеньєва Е. И.** Экологический туризм как концепция и компонент имиджевой политики туристского региона / Е. И. Арсеньєва, А. С. Кусков, Л. К. Жданова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_tourism/arsenjeva4.htm
2. **Важинський Ф. А.** Розвинута екологічна інфраструктура – показник конкурентоспроможності регіонів / Ф. А. Важинський, В. М. Черторижський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/166/212_Wazynski_166.pdf
3. **Воробйова О. А.** Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду України : наукова доповідь / О. А. Воробйова, С. К. Харічков. – О. : ІПРЕЕД НАНУ, 2009. – 36 с.
4. **Зінько Ю. В.** Проблеми зрівноваженого туризму у національних парках України / Ю. В. Зінько, В. І. Гетьман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/zinko5.htm
5. **Левицький О.** Роль та значення природно-заповідних територій для розвитку рекреаційного природокористування Івано-Франківської області / О. Левицький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. – Тернопіль : Тайп, 2013. – Вип. 2 (35). – С. 246–253.
6. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» № 1268-III від 26 червня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
7. Закон України «Про природно-заповідний фонд» № 2456-III від 16.06.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
8. Постанова КМУ «Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України» № 439 від 12 травня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF>
9. Офіційний сайт Карпатського біосферного заповідника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cbr.nature.org.ua>
10. Офіційний сайт НПП «Синевир» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.npp-synevir.net.ua
11. Офіційний сайт Ужанського НПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : unpp.com.ua
12. Офіційний сайт НПП «Зачарований край» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nppzk.info

REFERENCES

Arseneva, E. I., Kuskov, A. S., and Zhdanova, L. K. "Ekologicheskiy turizm kak kontseptsia i komponent imidzhevoy politiki turistkogo regiona" [Ecotourism as a concept and image policy component of the tourist region]. http://tourlib.net/statti_tourism/arsenjeva4.htm

Levytskyi, O. "Rol ta znachennia pryrodno-zapovidnykh terytorii dlia rozvytku rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia Ivano-Frankivskoi oblasti" [The role and importance of protected areas for recreational nature of the Ivano-Frankivsk region]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya "Heohrafiia"*, no. 2 (35) (2013): 246-253.

[Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

[Legal Act of Ukraine] (1992). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>

[Legal Act of Ukraine] (1997). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/439-97-%D0%BF>

Ofitsiyni sait Karpatskoho biosferneho zapovidnyka. <http://cbr.nature.org.ua>

Ofitsiyni sait NPP «Synevyr». www.npp-synevyr.net.ua

Ofitsiyni sait NPP «Zacharovanyi kraj». nppzk.info

Vazhynskiy, F. A., and Chertoryzhskiy, V. M. "Rozvynuta ekolohichna infrastruktura – pokaznyk konkurentospromozhnosti rehioniv" [Developed ecological infrastructure – an indicator of regional competitiveness]. http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlto/166/212_Wazynski_166.pdf

Vorobiova, O. A., and Kharichkov, S. K. *Rozvytok rekreatsiino-turystychnoi diialnosti na terytoriiakh pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy* [The development of recreational and tourism activities in the territories of nature reserve fund of Ukraine]. Odesa: IPREED NANU, 2009.

Zinko, Yu. V., and Hetman, V. I. "Problemy zrivnovazhenoho turyzmu u natsionalnykh parkakh Ukrainy" [Problems of a balanced tourism in the national parks of Ukraine]. http://tourlib.net/statti_ukr/zinko5.htm

УДК 332.8

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНИХ ФОНДІВ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ

© 2015 ГЕЛЕВЕРЯ Є. М.

УДК 332.8

Гелеверя Є. М. Економіко-правове забезпечення формування накопичувальних фондів об'єднань співвласників багатоквартирних будинків

Метою статті є дослідження нормативно-правового забезпечення з питань формування накопичувальних фондів та розробка пропозицій щодо вдосконалення економіко-правового й інституційного забезпечення діяльності об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Проаналізовано сучасну нормативно-правову базу щодо формування та використання ремонтного, резервного та спеціального фондів об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Установлено економіко-правові засади та особливості визначення розмірів внесків до ремонтного і резервного фондів ОСББ. Обґрунтовано цілі та призначення створення кожного з накопичувальних фондів об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Визначено підстави створення спеціального фонду таких об'єднань. З'ясовано, що незалежно від того, чи складався кошторис при визначенні розміру внесків до ремонтного і резервного фондів, для здійснення витрат із них наявність кошторису є обов'язковою. Визначено суперечки та розроблено напрями подальшого вдосконалення економіко-правового забезпечення формування накопичувальних фондів об'єднань співвласників багатоквартирних будинків з урахуванням існуючих реалій розвитку житлово-комунального сектора.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, накопичувальні фонди, кошторис.

Рис.: 1. **Бібл.:** 9.

Гелеверя Євгеній Михайлович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: geleverya@ukr.net

УДК 332.8

UDC 332.8

Гелеверя Е. М. Экономико-правовое обеспечение формирования

накопительных фондов объединений совладельцев многоквартирных домов
Целью статьи является исследование нормативно-правового обеспечения по вопросам формирования накопительных фондов и разработка предложений по совершенствованию экономико-правового и институционального обеспечения деятельности объединений совладельцев многоквартирных домов (ОСМД). Проанализирована современная нормативно-правовая база по вопросам формирования и использования ремонтного, резервного и специального фондов объединений совладельцев многоквартирных домов. Установлены экономико-правовые основы и особенности определения размеров взносов в ремонтный и резервный фонды ОСМД. Обоснованы цели и назначения создания каждого из накопительных фондов объединений совладельцев многоквартирных домов. Определены основания создания специального фонда. Обосновано, что независимо от того, составлялась ли смета при определении размера взносов в ремонтный и резервный фонды, для осуществления затрат из них наличие сметы является обязательным. Выявлены противоречия и разработаны направления дальнейшего совершенствования экономико-правового обеспечения формирования накопительных фондов объединений совладельцев многоквартирных домов с учетом существующих реалий развития жилищно-коммунального сектора.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение, объединение совладельцев многоквартирных домов, накопительные фонды, смета.

Рис.: 1. **Библ.:** 9.

Гелеверя Евгений Михайлович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: geleverya@ukr.net

Geleverya Ye. M. Economic-Legal Provision for Establishing the Accumulative Funds of Condominium Owners Associations

The article is aimed at studying the regulatory-legal provision on issues of establishing accumulative funds and elaboration of proposals to improve both the economic-legal and the institutional provision of activities of condominium owners associations (COA). The current legal framework on issues of establishing and operation of repair, reserve and special funds of condominium owners associations has been analyzed. The economic-legal framework and specific features of determining the amounts of contributions to the repair and reserve funds of COA have been identified. Purposes and destinations of each of the cumulative funds of condominium owners associations have been substantiated. Grounds for the establishment of a special fund have been defined. It has been proved that regardless whether a cost estimate was prepared when determining the amount of contributions to the repair and reserve funds, implementing a cost outlay will require a cost estimate prepared. Contradictions have been identified and directions for further improvement of economic-legal provision for establishing the accumulative funds of condominium owners associations have been elaborated, taking into account the present realities of development of the housing-and-utilities sector.

Key words: regulatory-legal support, condominium owners association, accumulative funds, cost estimate.

Pic.: 1. **Bibl.:** 9.

Geleverya Yevgeniy M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (vul. Sumska, 40, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: geleverya@ukr.net